

Babanzade İsmail Hakkı Bey (1876-1913)

Babanzade İsmail Hakkı Bey 1876 yılında Bağdat'ta doğmuştur. Babası o dönemde Bağdat Valisi olan Mithat Paşa'nın mühürdarlığını yapan Mustafa Zihni Paşa, annesi Firuze Hanım'dır. Kuzey Irak'ta Süleymaniye şehrinin tanınmış ailelerinden Baban aşiretine mensuptur. İlkokul eğitimini Bağdat'ta tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Burada Mekteb-i İdadi ve Sultani'de eğitimine devam ederek 1895'te lise tahsilini tamamlamıştır. Aynı yıl Mülkiye Mektebi'ne öğrenci olarak girmişse de son sınıftayken II. Abdülhamit'in okuttuğu mevlit sonrasında dağıtılan şekeri yemeyip protesto eylemine katıldığı için bu okuldan atılmıştır. Eğitim hayatını yarım bırakmayarak Mekteb-i Hukuk'a kaydolmuş ve 1902'de aliyü'l-âlâ (pekiyi) derecesiyle diplomasını almıştır.

Gazetecilik hayatına *İkdam*'da başlamış ve görev yaptığı Matbuat-ı Hariciye Kalemi'nden II. Meşrutiyet'in ilanından sonra istifa etmiştir. Aynı dönemde *İkdam*'dan ayrılarak *Tanin*'de çalışmaya başlamıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'dan sonra *Tanin*'in ikinci başyazarı konumunda makaleler yazmıştır. *Şura-yı Ümmet* gazetesi yazar kadrosu içinde yer almıştır. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasındadır. Cemiyetle aynı adı taşıyan *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*'nde ve *Roj-i Kürd*'de makaleler kaleme almıştır. Osmanlılık düşüncesini savunan İsmail Hakkı Bey, bu gazetelerde yazdığı yazılarda, Kürtleri Osmanlılığın ve Müslümanlığın ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünü belirtmiştir. Kürtçe eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini dile getirmiş şayet bu yapılsa Kürtlerin Osmanlılığa bağlılığının artacağını savunmuştur. İsmail Hakkı Bey, Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'nin de kurucuları arasında yer almıştır. Hüseyin Cahit Bey, Babanzade İsmail Hakkı'nın mason locasına üye olduğu bilgisini vermiştir.

Babanzade İsmail Hakkı Bey, 1909 yılının yaz aylarında Talat Bey'in başkanlığında, milletvekillerinden oluşan bir heyetle Fransa üzerinden İngiltere'ye yapılan seyahate katılmıştır. Bu seyahatle ilgili izlenimlerini kaleme aldığı yazılar *Tanin*'de yayımlanmıştır. Seyahat vesilesiyle Fransa ve İngiltere'nin önde gelen siyasetçileriyle temas etme fırsatı bulan İsmail Hakkı Bey özellikle Girit meselesi ve yeni Osmanlı meşruti yönetimi hakkında konuşmalar yapmıştır. İngiltere Başbakanı Edward Grey ile yaptığı sohbette Osmanlıların Girit'e yönelik uygulanan politikadan duyduğu kaygıları dile getirmiştir. Girit sorununun çözümünde anahtar devletin İngiltere olduğuna işaret etmiştir.

Tanin gazetesinde kaleme aldığı yazılarda daha ziyade dış politik gelişmeler hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Avusturya'nın meşrutiyetin ilanı sonrası Bosna-Hersek'i ilhaki nedeniyle başlatılan boykota destek veren yazılar yazmıştır. Girit'in Yunanistan'a katılması konusunda Büyük Devletlerin önceden Osmanlı Devleti'ne verdikleri güvencelere uymaları gerektiğini savunmuştur. Ada'yı Büyük Devletlere emanet ettiklerini belirtmiş ve bu emanete hıyanet etmemelerini istemiş, sözlerini tutmalarını talep etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Girit konusundaki tepkisini sadece protesto veya boykotla göstermesinin yeterli olmadığını ifade etmiş, bundan bir sonuç alınmadığını hatta devleti gülünç duruma düşürdüğünü hatırlatmıştır. Devletin her başı sıkıştığında Büyük Devletlerden yardım ummasına da karşı çıkarak kendi haklarını kendilerinin savunması gerektiğini belirtmiştir.

Babanzade İsmail Hakkı Bey

Yabancı basını takip ederek dış politik gelişmelere dair yazılar yazan Babanzade İsmail Hakkı Bey, Trablusgarp Savaşı öncesi İtalyan gazetelerinde çıkan yazılardan hareketle Osmanlı Hükümetini uyarmıştır. Trablusgarp'a fiili İtalyan müdahalesi olacağı yönünde gazetelerde yer alan yazıları resmi makamların tezkip etmemesinden endişe duyarak, askeri ve siyasi tedbirler alınması gerektiğini dile getirmiştir. Mahalli güçlerin silahlandırılması ve donanmanın Trablusgarp'a gönderilmesi tavsiye ettiği tedbirler arasındadır. İsmail Hakkı Bey, Meşrutiyet'in ilk yıllarında Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Girit konularında gösterilen ılımlı ve uzlaşmacı tavrın, Osmanlı Devleti'nin topraklarını koruyamayacak kadar aciz olduğu algısı yarattığını savunmuştur. İtalyanların da benzer algıyla hareket ettiklerini dile getirerek Trablusgarp'a saldırdıklarını ileri sürmüştür. Bu konuda aynı hataya düşülmemesi gerektiğini ifade etmiş, Büyük Devletlerin Trablusgarp'ın İtalya'ya bırakılması telkinlerine kulak tıkamaları gerektiği görüşünde ısrar etmiştir.

İsmail Hakkı Bey her konuda Büyük Devletlerden yardım istenmemesi gerektiğini savunmuşsa da Balkan Savaşları öncesinde Balkan Devletleri arasında yaşanan gelişmeler karşısında Büyük Devletleri göreve davet etmiştir. Bulgaristan ve Sırbistan'ın Ekim 1912'den itibaren Osmanlı sınırındaki asker sayılarını artırmalarını savaş kokusu olarak tanımlamıştır. Büyük Devletlerin bu iki devlet üzerinde baskı oluşturmasını istemiş ancak bu baskının sözde değil caydırıcı nitelikte olmasına vurgu yapmıştır. Bunun ortak bir ültimatome verme şeklinde olabileceği gibi Avusturya ve Romanya'nın askerlerini Sırp ve Bulgar sınırına kaydırması biçiminde yapılabileceğini belirtmiştir. Babanzade İsmail Hakkı Bey'in makalelerinde değindiği temel nokta ise Büyük Devletlerin bunları Osmanlı Devleti'nden bir menfaat koparmak amacıyla yapmamaları gerektiğidir. Balkanlar'da çıkacak bir savaşın en çok Avusturya'yı olumsuz etkileyeceğinden bahsederek, Rusya'nın Balkan savaşı ihtimaline karşılık askerlerini batı sınırına taşımasının Avusturya için risk olduğuna işaret etmiştir. Balkan Savaşlarının yaratacağı sonuçları uluslararası boyutlarıyla değerlendiren makaleler yazarak, Osmanlı Devleti'nin yalnız kalmasını önlemeye yönelik mesajlar vermiştir.

İttihatçı çevrelerde önemli ve etkili biri olan İsmail Hakkı Bey, Cemiyet'in iç grubunda yer almamıştır. Basın hayatında ve Mebusan Meclisi'nde İttihat ve Terakki politikalarını savunmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin adayı olarak katıldığı 1908 seçimlerinde 98 oyla Bağdat mebusu seçilerek Meclis-i Mebusan'a girmiş ve siyasi hayatı başlamıştır. 31 Mart Olayı sonrası Hüseyin Hilmi Paşa'nın ikinci sadaretinde Lynch Şirketi ile imzalanan Fırat ve Dicle nehirlerinde vapur işletme imtiyazına bölgenin mebusu olarak karşı çıkmıştır. İmtiyaz sözleşmesinin Mebusan Meclisi'nden onay alınmadan imzalanmış olmasına dair gensoru vermiştir. Askerlerin politikanın dışında kalması gerektiğini savunmuştur. 1912 yılında yapılan seçimlerde bu sefer Divaniye'den aday olmuş ve 55 oy alarak tekrar seçilmiştir. Hakkı Paşa kabinesinde 2 Mart - 8 Mayıs 1911 tarihleri arasında kısa süreli de olsa Maarif Nazırlığı yapmıştır.

Babanzade İsmail Hakkı Bey, kısa süren Maarif Nazırlığı döneminde 24 Mart 1911 günü Fener Rum Mektebi'ni ziyaret ederek, İttihat ve Terakki politikaları çerçevesinde Mektepler Meselesi'nin çözümüne katkı sunmaya çalışmıştır. Bu ziyaret esnasında okulda yaptığı konuşmada, hükümetin Rum milleti hakkındaki hislerinin samimi ve dostça olduğunu, bazı kesimlerin olumsuz söylemlerine itibar edilmemesini söylemiştir. Aynı konuşmada mevcut yönetimin amacının Osmanlı Rumlarının milli mevcudiyetlerine zarar vermek olmadığını belirtmiş, bunun aksinde yapılan yayınların art niyetli olduğuna vurgu yapmıştır. Okul ziyareti sonrası Fener Rum Patriği'nin davetini kabul ederek, onunla da bir görüşme gerçekleştirmiş ve samimiyetini göstermek istemiştir.

Gazetecilik, yazarlık ve siyaset insanı olmanın dışında Mülkiye Mektebi'nde ders vermiş, ayda 600 lira maaşla kavanin-i meşrutiyeye hocası olarak atanmıştır. Anayasa hukuku konusunda Osmanlı Devleti'nin önde gelen isimlerinden biri olmuş ve *Hukuk-ı Esasiye* başlıklı bir eser kaleme almıştır. Bahsi geçen eserde J.J.Rousseau'nun cumhuriyet

konusundaki görüşlerine daha özgürlükçü bir açıdan bakarak eleştiri getirmiştir. Rousseau'nun cumhuriyet hükümdarı ile hanedan hükümdarı arasında farklılık olmadığı görüşüne karşı, hükümetin ancak halk tarafından seçilmesi gerektiğini savunmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, bu kitabın cumhuriyet, hükümet, ulusal egemenlik ile ilgili kısımlarının altını çizerek okumuş ve Babanzade İsmail Hakkı Bey'in halka dayalı cumhuriyet görüşlerinden etkilenmiştir. Atatürk'ün söz konusu kitapta altını çizdiği kısım şöyledir:

“Rousseau'nun gözünde her ne kadar geçerli olan hükümet şekli Cumhuriyet gerek ise de kendisi için Cumhuriyet hükümdarı ve hanedan hükümdarı ile kabul edilemez bir ayrılık olarak görmez. Gerçekte hükümetin tek temeli halk tarafından seçilmesidir. Yönetimi gösteren hükümet kendilerini seçenlere her zaman bağlı olduktan sonra her ne şekle girerse girsin uygundur.”

Atatürk, Babanzade İsmail Hakkı Bey'in cumhuriyetle ilgili düşüncelerine paralel bir anlayış geliştirmiş ve halka dayalı cumhuriyet fikrini benimsemiştir. *Hukuk-u Esasiye* kitabının bu görüşleri aktaran bölümlerini Atatürk'ün dikkatle okuduğu, konuya ait satırları işaretlemesinden anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Bey'in halk egemenliğinin sembolü olarak parlamentoyu görmesi de Atatürk tarafından benimsenen görüşlerden biridir. O'nun Meclis'in sadece halka ait olduğu ve sadece milletin vekillerinden oluştuğu düşüncesi buna örnektir.

Babanzade İsmail Hakkı Bey'in, seçim bölgesi olan Irak'a yaptığı seyahatle ilgili yazıları *Tanin*'de yayımlanmış ve sonradan *Irak Mektupları* başlığıyla kitap haline getirilmiştir. Mülkiye Mektebi'nde girdiği *Hukuk-ı Esasiye* dersine ait notları forma halinde yayımlandıktan sonra kitap olarak basılmıştır. Yakın arkadaşı Ali Reşad Bey'le birlikte Alman Şansölyesi Otto von Bismarck'ın hayatını anlatan *Bismarck: Hayat-ı Hususi ve Siyasisi* başlıklı eseri yazmıştır. Yine Ali Reşad Bey'le beraber Yahudi düşmanlığına değindikleri *Dreyfus Meselesi ve Esbab-ı Hafiyesi* adlı kitabı yazmışlardır.

İsmail Hakkı Bey, 25 Aralık 1913 günü Mülkiye Mektebi'nde ders anlatırken geçirdiği beyin kanaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Cenazesi Beyazıt Camii'nde kılınan namazın ardından Reşit Paşa Türbesi'nin yanına defnedilmiştir.

Faysal MAYAK

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, MF. MKT, 1143-26 (H-26.10.1327/10 Kasım 1909)

BOA, BEO, 3863-289716 (H-29.02.1329/1 Mart 1911)

TBMM Arşivi

Seçim Mazbatası, Devre 1, SM-39-M-1.

Seçim Mazbatası, Devre 2, SM-39-M-1.

2- Resmi Yayınlar

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İctima Senesi: 2, Cilt: 1, 13. İnikad, 28 Teşrinisani 1325.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İctima Senesi: 2, Cilt: 1, 14. İnikad, 30 Teşrinisani 1325.

1908 Meclis-i Mebusan Albümü, TBMM Basımevi, 2023.

3- Süreli Yayınlar

Roj-i Kürd

Şura-yı Ümmet

Tanin

3- Telif ve Tetkik Eserler

AHMAD, Feroz, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.

BABAN, Cihad, “Hocam ve Amcam Şükrü Baban”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (Ord. Prof. Şükrü Baban’a Armağan)**, C 40, S 1-4, İstanbul 1984, s. 3-10.

ÇANKAYA, Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C 1, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.

EROĞLU, Haldun, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle İlgili Bazı Görüşler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 285-298.

HUT, Davut, “II. Meşrutiyet Döneminde Bir Osmanlı Entelektüeli Babanzade İsmail Hakkı (1876-1913)”, **Tarihimizden Portreler Osmanlı Kimliği Prof. Dr. Cevdet Küçük Armağanı**, İstanbul 2013, s. 101-122.

İRTEM, Süleyman Kani, “Saray ve Babiâli’nin İç Yüzü”, **Akşam**, 22 Mayıs 1937, Sene: 19, No: 6678, s. 10.

MAYAK, Faysal, **Bir Pencere İki Manzara Babanzade İsmail Hakkı Bey’in Gözünden Osmanlı Devleti’nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.

MAYAK, Faysal, “Babanzade İsmail Hakkı Bey’in Haftalık Şura-yı Ümmet Gazetesindeki Yazıları (1909)”, **Milli Mecmua**, S 23, Kasım-Aralık 2021, s. 104-121.

MAYAK, Faysal, “Osmanlı Basınında Babanzade İsmail Hakkı Bey”, **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 2, 2021, s. 358-373.

MAYAK, Faysal, “Mülkiye’den Kovulan, Mülkiye’de Ders Veren, Mülkiye’de Vefat Eden Bir Osmanlı Aydını: Babanzade İsmail Hakkı Bey”, **Türkiye’nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye**, haz. Orhan Çelik, Can Umut Çiner, Abdullah Pekel, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 2021, s. 651-664.

ÖZDEMİR, Hüseyin, “Babanzade İsmail Hakkı Bey’in Penceresinden İttihat ve Terakki’nin Demokrasi Karnesi”, **Milli Mecmua**, S 9, Temmuz-Ağustos 2019, s. 67-74.

YALÇIN, Hüseyin Cahit, **Tanıdıklarım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

01/04/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/babanzade-ismail-hakki-bey-1876-1913/?pdf=7738> adresinden erişilmiştir